Studia Bot. Hung. VIII. 1973.

Kanitz Ágost és az első magyar botanikai folyóirat

HUSZTY Sándor
Természettudományi Múzeum Könyvtára, Budapest

ABSTRACT: Until 1877, Hungarian botany had no periodicals of its own. Á. KANITZ (1843-1896) was the first to undertake, for the rapidly advancing Hungarian botany, the publication of the "Magyar Növénytani Lapok" (Hungarian Botanical Review), thus strenghtening connections between scientists and amateurs. He was editor as well as publisher of the periodical. Subscribers, however, were scarce and the periodical run into debt. Volume 16 was never completed owing to financial reasons. The publication of the journal for one and a half decades brought Hungarian botany on the upswing.

Még harminc esztendős sem volt KANITZ ÁGOST, midőn 1872-ben elfoglalta a kolozsvári egyetem botanika tanszékét. Rengeteg tennivalót talált ott magának a tanitáson kivül, ami kellett ahhoz, hogy végül is megalapitsa magának az egyetemi növénykertet és rendezze az Erdélyi Múzeum Egylet herbáriumát. Határozott elképzelései voltak nemcsak a növényrendszertanról, hanem arról a tudományos organizmusról is, amit akart és aminek szivesen állott a középpontjában. "Nagyságos alispán úr! Sorait nagy örömmel vettem - irta 1875-ben CSATÓ JÁNOSnak a jeles floristának Nagyenyedre - és sietek mindjárt viszonozni. Már régóta kivántam Nagyságoddal összeköttetésbe lépni, de fájdalom, a két első évben mindenféle szervezési munka oly nagy mértékben vette igénybe erőmet és időmet, hogy minden kedvenc óhajomról le kellett mondanom. Szives ajánlatát állandó érintkezés érdekében nagy hálával fogadom és épen ezért bátor vagyok következőkben álláspontomat körülirni. A múzeummal kötött szerződés értelmében a múzeumi kert úgyszólva feltétlenül van általadva botanikus célokra, ellenkezőleg a gyüjteményeket a múzeum tartja is fenn és én csak mint a növénytani osztály főőre gondozom

azt. A múzeumegyleti választmány elfogadta az inditványomat, hogy a gyüjtemény csak az európai virányra szorittassék és igy az egyetem egy második herbariummal is bir, mely csak exoticumokat tartalmaz. Ezen megállapodás folytán lehetséges leend elősz̈ör terjedelmes anyagot és irodalmat hazai viránynk tanulmányozása érdekében összegyüjteni és másodszor a szoros tudományos igényeknek megfelelni. Hódolván az elvnek, hogy gyüjtemények elöljáróinak nem szabad gyüjteményekkel birni, melyek a felelősségökre bizott szakosztályokhoz tartoznak, saját gyüjteményemet a múzeumi, illetőleg az egyetemi herbariumnak ajándékoztam egy pár Neilreich-féle növény kivételével, melyeket a boldog barátságnak köszönök. Minden óhajom és kivánságom oda van irányozva, hogy mielébb tudományosan rendezett nyilvános herbariumunk legyen. A levelemmel együtt postára adott múzeumi jelentésemből kiveendi Nagyságod körülbelől a tendentiát, melyben müködök. Ebből kiveendi, mennyiben segithet Nagyságod is minket. Vannak itt duplumok is és azokkal igen szivesen eszközlök cserét, habár először is a nagyobb európai herbariumoknak küldöttem 5-600 fajokból álló gyüjteményeket, hogy ilymódon Kolosvár is szerepeljen a tudományos commerciumban. A mi növénykertemet illeti, bevallom, hogy legnagyobb óhajom abban áll, vajha a szoros systematicus rész berendezése után azon szerencsés helyzetbe juthatnék, hogy az összes erdélyi botanicusok segélyével képes lennék a Flora dacica-t minél teljesebben képviseltetni. Ha Nagyságodnak volna egy pár ritkasága az erdélyi virányból, melyet nem birunk, igen-igen lekötelezne, ha azokat vagy februárius közepéig megküldené, mert nagyon óhajtanám, ha becses nevét az ez évi jelentésemben szintén felemlithetném."[1])

Elképzelése egészébe tehát beleillik az élő, aktiv botanikusok megszervezése is a munkára, az együttmüködésre. Sorba vette a produktiv munkaerőket, maga kereste azokat, akik elkerülnék. Segitségül ajánlkozott, terelgetett a módszeres feldolgozás felé a nagy, az egyetlen ember erejét felülmuló monográfiák érdekében. Innen már csak egy lépés a folyóirat, mely az egészet kiteljesitő résztanulmányoknak helyet ad, felfogásokat javit, közös eredmény felé koordinálja a munkát.

Mert voltak az országban magafajtájú eminens, eredményesen kutató botanikusok, akik addig is találtak dolgozataiknak helyet magyar vagy külföldi folyóiratokban. De azok a periodikák a saját céljaik felé törnek, a nekik hasznos kutatásokat biztatják s ebből a magyar flóra teljes képét sohasem lehet megformálni. A hivatásos tudósokon kivül voltak még az országban botanikusok, akik csak kedvtelésből, de szorgalmasan és invenciózusan gyüjtötték és rendszerezték a növényeket. Ezeket irányitva, tanitgatva rá lehet és rá kell vezetni a módszeres feldolgozásra és publikálásra. S akkor már kevés lesz a hazai szaksajtó.

Az okoskodás vége tehát szükségképpen új publikációs lehetőségben, sőt nem is akármilyenben, hanem egyedül a havonta megjelenő folyóiratban nyugszik meg. Katedrára lépésétől négy év telt el, amig ki merte mondani, hogy meginditja lapját. Mert a tudomány demokratizálódása a polgári társadalomban Magyarországon - politikai helyzeténél fogva - csak késve indult meg. De megindult.

A folyamat egyik kiváltott tünete a tudomány felkent papjait támogató laikusokból szerveződött egyesület. Legtöbbje saját folyóirattal jelentkezett. Kolozsvárott az Erdélyi Múzeum Egylet müködött és bocsátotta ki évenként tudományos vegyes tartalmú kötetét, melyet még HERMAN OTTÓ emelt európai szintre. De volt szaksajtója az egyetemnek is. Bár KANITZ ÁGOST mindkét intézményhez kapcsolódott, mégsem kért egyiktől sem segitséget lapalapitó terveihez. Vakmerőséggel határos már ez az önállóságra törekvése, hiszen akkor még senki sem mert ilyen messzire menni; vállalni a szabad véleménymondás biztos bukással biztató kockázatát. Valami azonban bizonyos. KANITZ ÁGOST a teljes és feltétlen függetlenségre törekedett. Élére akart állni és élére is állott az erdélyi flórakutatásnak, mely nagyszerü eredményeket produkált. Az óhajtott önállóságot pedig csak a saját akaratától függő szakfolyóirattól remélhette. De a függetlenségnek nagy ára van.

A Magyar Növénytani Lapok helyzetét és létét egyértelmüen határozta meg anyagi bázisa. Saját folyóirata - a tulajdonjogot kü-

lönben mindenütt tudatosan aláhúzta a birtokraggal - sok pénzébe került KANITZ ÁGOSTnak. Honnan teremtette elő, nem tudhatjuk, mert irodalmi müködése aligha fedezhette teljes mértékben a ráfizetést. Óvatosan tervezett. Megelégedett igénytelenebb kiállitással és kisebb formátummal. Az olvasók támogatása bizony szegényes alap; felkészült a deficitre is. Kevesebbet nem adhatott, mint 16 oldal s ezt is oktáv méretben. A tipográfiáról fogalmat alkotni elküldte CSATÓ JÁNOShoz egyik növendéke kinyomott dolgozatát, mely K. PAPP MIKLÓS sajtója alól került ki. A mühely hirneve s a mustra valóban biztositéknak látszott az izléses és csinos külalakra. Négy ivet ki tud állitani egy forintból,igy az egész évfolyam előfizetési ára 3 forint lenne. De az előfizetésbe természetesen beleértődik a cimlap, a tartalomjegyzék és a postai bérmentesités is. Ezek a járulékos kötelezettség-vállalások csak látszólag jelentéktelenek.

Az első évfolyam cimlapjának és tartalomjegyzékének terjedelme pl. fél ivre nőtt, mert KANITZ ÁGOST index specierumot is szerkesztett bele. A másik a postaköltség. Már az elején úgy gondolta, hogy még mindig takarékosabb, ha bemutatkozni az első füzetet küldi el a botanikusokhoz, mely ékesebb szószóló, mintha előfizetési felhivást szerkeszt, azt kinyomatja, portózza, s aztán újra postázza majd a lapot a beérkező óvatos előfizetésekre. Persze, egy kis erkölcsi nyomás is volt ebben: nehezebb negligálni, félrehajitani a folyóiratot magát, mint az előfizetési felhivást, ha látja a cimzett, hogy - mint KANITZ elgondolta - erdélyi szakirók cikkeivel teltek meg az első oldalak. (A lapnak valóban nem voltak cikk-ellátási gondjai, mert ha Kolozsvártt nem, hát az országban mindig akadt szakiró, aki dijazás nélkül is dolgozott neki.)

Nos, ezeket a terveket vázolta fel KANITZ ÁGOST 1876 nyarán CSATÓ JÁNOS előtt,[2] de megvalósitásuk elhúzódott, mert az előkészitő munka, no meg a közremüködők aktivizálása is vontatottan haladt. Nem is erőltette KANITZ abban az évben a megjelenést, csak 1877 kezdetén lépett ki a világ elé. Az első szám anyaga 1876. december 5-én ment nyomdába, s ezzel elkezdődött a sok örömet és bosszúságot szerző szerkesztői munkája.

KANITZ ÁGOST előtt nem lehetett titok, hogy HERMAN OTTÓ folyóirat-alapitó terveket forgat. Olvasott róla a Természettudományi Közlönyben meg HERMAN OTTÓ hozzá intézett levelében, amikor közremüködésre szólitotta fel. 1876 végén válaszolt HERMAN OTTÓnak: "Igen tisztelt barátom! Én igen örülök, hogy természetrajzi füzeteket szerkeszt, oly ügyes szerkesztő, oly szerencsés auspiciumok mellett már előre örvendhet a sikernek. Kivánságát készséggel teljesitem és elkészitem a jelentést 1876ról, de az csak a második füzetben láthatna napvilágot, mert habár a Just által szerkesztett Bot. Jahresber. számára most negyedszer állitom össze az adatokat, mégis nem készülhetek el oly gyorsan. Mert eltekintve attól, hogy a magyar munkák összehasonlitásával is még e hó végéig dolgom lesz, az Ön lapja számára a külföldi munkálatokat - melyeket nem én referálom Justnál - fel kell dolgoznom, már pedig a külföldi lapok utolsó számait jövő évi január közepe előtt alig kaphatom és ezen években még angol lapban is vannak éppen Janka-féle növények citálva és az értekezés, melyben ezekről is szó van, már vagy 10 számon át megy és még nincs bevégezve. Már pedig én csak lehetőleg complett jelentést volnék hajlandó irni. Ha tehát a második szám számára is akarja a közleményeket, kész vagyok azokat március hó közepéig megküldeni, de akkor kérem irjon mindjárt választ, mert azon esetre már most hozzá kell fognom a nem magyar irodalom feldolgozásához. Az én lapomban ilyen visszatekintéseket egyelőre nem szándékozom adni, ez egy szerény provinciális vállalat, mely fővárosi diszes kiadványokkal alig versenyezhet, azt én igen jól tudom. Azt is tudom, hogy csak áldozatokkal fogom azt fenntarthatni, de azért nem fogom azt egyhamar abban hagyni. Az én legbensőbb meggyőződésem, hogy csak ilyen speciális szaklapok segitségével juthatunk a célhoz. Ha Önnek bármikor szolgálatára lehetek, azt szivesen teszem."[3)]

Mit irt még HERMAN OTTÓ ebben az időben KANITZ ÁGOSTnak, nem tudhatjuk, de a választ érdemes elolvasni: "Igen tisztelt barátom! Az utolsó napokban - mint az egyetemi félév vége felé - nagyon el voltam foglalva, bocsánat a kissé kései válaszomért második és harmadik levelére. Első válaszom azt hiszem álláspontomra nézve egy morzsa kételyt sem hagyott hátra és ma sem ta-

lálok semmi okot, hogy mást határozzak. Én az Ön lapjában nem láthatok concurrenciát én annak örülök; az Ön vállalata azonkivül subventiók által biztositva van és én - kész vagyok áldozni, mert azt hiszem, hogy vállalatom egy áldozatot megérdemel. Az egész veszteség egy pár forint, mert irodalmi anyag miatt egy cseppet sem aggódom."[4]

Egy hónap múlva HERMAN OTTÓ megszokott sürgető levelére a következőket válaszolta KANITZ ÁGOST: "Mélyen tisztelt barátom! Bocsánatot kérek, hogy az igért jelentést nem küldhetem el, egészségi állapotom, roppant elfoglaltságom lehetetlenné teszik, hogy a legközelebbi időben bármily nem okvetlen végzendő munkához kezdjek. Ha nem lenne elég anyag lapom számára és magamnak kellene dolgoznom a II és III számok számára, nem tudom hogyan végezhetném."[5]

Amit lapjának kéziratanyaggal való ellátásáról KANITZ ÁGOST mondott, az igaz lehetett. Ezt látszik bizonyitani HERMAN OTTÓ zsörtölődése CSATÓ JÁNOSsal 1876 végén: "Janka mutatott nekem egy Kanitz-féle levelet, a melyből látom, hogy Kanitz már örülhet egy czikkének, holott én várhatom még az igéretet! Nem szeretném, hogy az első füzet nevét nélkülözze s épen ezért kérem, méltóztat minél előbb bár mily rövid közléssel boldogitani - a sok levelezéstől már is elcsigázott hivét."[6]

Jó lesz most már fogalmat alkotnunk a folyóiratról, de ebben igazodnunk kell a kiadó akaratához: ha már nem bocsátott ki előfizetési felhivást, a lapjából kell kihámoznunk szerkesztési programját. 1877. január elején jelent meg a Magyar Növénytani Lapok első száma. Bemutatkozó felhivása Magyarország botanikusaihoz alig pár sor: "Majdnem 300 évvel az első magyar füvészkönyv megjelenése után vagyok én azon szerencsés helyzetben, hogy itt Kolozsvártt adhatom ki az első magyar növénytani lapokat. Mennyi szép, mennyi magasztos gondolat kifejezéséhez nyújtana ez alkalmat. De mindezeket elnyomja azon súlyos gond, vajjon szerény vállalatom azon szellemi és anyagi támogatásban részesülni fog-e, melyet a hazai tudományosság érdekében oly hőn óhajtok! Programot nem nyújtok, személyemet illetőleg talán

tudják a hazai botanikusok, hogy én, ki hazánk növénytani múltját oly sokáig tanulmányom tárgyává tettem, minden közlést,mely még oly csekély becscsel bir, örömmel fogadok. Mindent, a mi a növénytanra vonatkozik és mi a tudomány szinvonalán áll, örömmel fogok lapomba felvenni. A tulajdonképeni programmot csak munkatársaimmal együtt alkothatjuk majd meg, akkor, midőn a legjobbat törekedvén nyújtani, a szerény kolozsvári vállalatot több más nagyfontosságú munkák kiindulási pontjává fogjuk tehetni."[7)]

Zsúfolt és lelkesitő program ez. Megvalósulását mégsem várta ilyen hirtelenében. Lapjának egyik munkatársa kényszeritette arra a vitára, mely már az év első negyedében kirobbant és zajlott a folyóirat hasábjain. Ha ez nincs, talán sohasem fogalmazza meg szándékát, szerkesztői koncepcióját ennyire plasztikusan. Előzménye az, hogy még 1876 decemberében bekérte CSATÓ JÁNOStól azt a cikkét, melyet neki a lap előkészületei során igért anyagába, mert tetszett a téma. Némi javitások után 1877 január havában elküldte a nyomdába és mindjárt társszerzőül ajánlkozott a nagyenyedi jeles floristának egy további közleményhez. Mivel CSATÓ JÁNOS cikke egy kicsit hosszúra sikerült s kihagyni nem akart belőle, elosztotta a 2. és 3. számra. Megjelent és hatása váratlan volt. BORBÁS VINCE egy cikket és egy kategorikus levelet küldött KANITZ ÁGOSTnak, aki minderről áprilisban beszámolt CSATÓ JÁNOSnak: "Igen tisztelt barátom! Lapom még mindig nem hagyhatta el a sajtót, habár én nem is akarom ezt sohasem a hó elsejére elkésziteni, mert az akkor már megjelenő külföldi lapok még nem lehetnek itt és én az apróbb personaliákat sat. még mindig közölni akarom ugyanazon havi számomban, mégis most a késedelmet még egy más körülmény is okozta, mert miután a mostani szám két egész ivre fog terjedni, az elsőnek már megadtam volt az imprimaturt és már csak épen akkor jöttem a nyomdába, mikor épen az egészet a présbe tették. Borbás úrnak úgy tetszett, hogy belém és Önbe belékössön és cikkét oly követelő módon küldötte nekem, hogy azt kell hinnem, azon nézetben van, miszerint minket lefőzött és ő már most mint elsőrangú systematikus tündököl a hazában. Miután nem tudtam, vajjon Ön mindjárt felelni akar, miután nincsen sem annyi idő,

hogy egy választ még ezen számban kiszedessék, mert a lapot tovább késleltetni nem lehet, küldöm Önnek a kefelenyomatot, a mint nekem épen most vasárnap reggel 7 órakor átadják, hogy az ügyre nézve netalán szükséges észrevételeket megtegye. Nézetem szerint a legcélszerübb az lenne, megjegyezni, hogy a jegyzetben ő maga is kiemeli, hogy a Dianthusok Kernernél vannak és hogy ezen tényre nézve még azt is konstatálja Borbás:'Meglehet, tüzetes vizsgálata egészen megváltoztatja felfogásunkat.' Tehát legjobb lesz várni, mig Kerner nyilatkozott, hogy a szerint az összes nyilatkozatok alapján Ön mégegyszer elmondhassa véleményét, ha azt szükségesnek tartja. Ha még megjegyezné a Borbás elhamarkodott fellépését, hogy ma mond valamit és egy pár hónap múlva ismét javit,hisz csak az acad. brochure-jeit és a Skofitz lapját kell megnézni, azt hiszem a nevetők nem maradnak az ő oldalán. Ha egyáltaljában nem szánják mind meg. Az én válaszom két részre oszlik, szerkesztőire és szakiróira. Sajnálom, mert bevallom, több járatosságot tettem fel róla, mégis nagy baj az, ha valaki első szerepet akar énekelni, s kinek még nagyon sokat kell tanulni. Az én kis Kolozsvárom mily szép citatumanyagot nyújtott a nagy és domináló fővárossal szemben. Én a provinciális álláspontot elfoglaltam lapom kezdő soraiban és azt meg is tartom. Nehezen fog menni, áldozatokba kerül, de a meddig csak félig meddig lehetséges, viszem. Én sajnálom, hogy a polemiák már megkezdettek, de ha már úgy kivánják, én nem gátolhatom. Mindenki, a ki az én közleményeimet olvasta, láthatta, hogy én mindent kikerültem, vagy helyesebben mondva semminemü alkalmat nem adtam. Azt elhiszem, hogy épen ilyen pikánt dolgok tetszenek a legtöbbnek, de mit fognak majd ötven év múlva mondani, ha a lapot kezükbe veszik. Nem tudok analog esetet, hogy valaki mert tudományos lap szerkesztőjének ilyen hangon alternativumot állitani és épen azért szükségesnek tartottam Borbás úr szavait in extenso közölni. Mi közöm ahhoz, mit csinál egy cikkel, melyet én nem fogadok el. A szerk. posta első pontja (nem tudom, vajjon jön-e több a mostani számban) is hozzá szól. Levelében még neheztel, hogy az Ön cikkét felvettem. A hosszú recriminatioban azt mondja'Csató adatai részben Skofitznél megjelentek.' Hiszen oda tettük a paranthesisben a citatumokat és egyes helyeken javitottunk illetőleg replikáztunk a Haplophyllumnál

Knapp ügyetlen és topographiai ignorantiát tanúsitó felszólalása ellen. De ezeket mind tessék bizalmas nyilatkozatoknak tekinteni,melyeket nem mint szerkesztő iróhoz, hanem barát baráthoz intéz. Én szükségesnek tartom lapom belviszonyait egy derék erdélyivel közölni, hogy akkor is, ha én nem vagyok többé és lapom csak mint lap lesz tekintetbe véve, tudják, mily egyenetlenségek, agyarkodások existáltak akkor, mikor tiszta ügyszeretetből áldozni kész volt. Csak ritkán van szerencsém Önhöz, de én nem tudom, oly őszinte tisztelet vonz engemet Önhöz, hogy azt hiszem, bizalmas nyilatkozatomat szivesen fogadandja."[8]

Ez a kitörés a kortársnak, de egy kicsit az utókornak is szólt, valamelyes sopánkodva, olykor panaszkodva, de teljes öntudattal. Nyilvános válaszában viszont büszkén utasit vissza minden konvencionális erőszakot: "Midőn a lap kiadására elszántam magam, azt akartam, hogy lapom az egész botanikát felölelje, ezen magasztos feladat lebegett szemem előtt. Én épen azért elszántam magamat az áldozatra és mondhatom, azok, a kik hozzám csatlakoztak, azt oly szivélyesen tették, hogy az ügy érdekében meleg köszönetemet már most is kifejezhetem. Csak Dr BORBÁS úrnak voltak kifogásai és azoknak hozzám, mint a s z e r k e s z t ő h ö z intézett levelében adott kifejezést. Én csodálkoztam a felett, de válaszoltam egyes pontokra. Ma azonban kapok egy levelet, melyben velem ezen ügyben rekriminál, habár tudtommal egy felelős szerkesztő azt teheti, a mit jónak lát. Levelében azt mondja: 'Jelen cikket is, ha másutt közlése által, támadásról, idegenkedésről stb. nem vádolnának esetleg, s ha nem az ön lapjában lenne legjobb helye, hidje meg, másutt közleném. Ha nem tetszik közleni, másutt jelenik meg.' Tehát egyszerüen az én actioszabadságomat gátolja! És most még egy pár szerkesztői megjegyzés. Ilyen 'Streit um des Kaisers Bart.-féle közleményeket nem szeretek és nem is tagadom, hogy ilyeneket nem szeretek közölni. Az iró eltalálta a módot, melylyel mégis rábirt - megtámadott és én már azért is, hogy ne mondjanak részrehajlónak, kényszeritve voltam lapom több oldalát tulajdonképeni r e n d e l t e t é s é t ő l e l v e n n i . Ha jövőre ilyen közlemények lapomban küldetnének, kérem a tisztelt irókat, azokat lehetőleg röviden fogalmazva, minden felesleges

phrasistól menten beküldeni. Jövőre én ilyen cáfolatokat, ha lapomban levő közleményekre vonatkoznak, megküldök kefelenyomatban a megtámadottaknak, hogy válaszaikat is mindjárt közöljem, mert nincs kedvem polémiákat több számon át folytatni."[9)]

Ha még ide iktatunk a BORBÁS VINCÉnek cimzett szerkesztői postából is néhány sort, KANITZ ÁGOST szerkesztői és kiadói elvei kiteljesedve állnak előttünk: "Mert magammak szándékom mindazon cikkeket, melyek a nyugaton különben meg nem érthetők és nem publikáltatnak más nyelven is, függelékképen az én lapom mellett egy vagy több nyelven kiadni, erre nézve egyes autorok engedélyét már kikértem. A panasz, hogy egyes organumoknál hosszabb ideig kell várni publicatiora, ugyan igaz lehet, de itt van az én lapom, itt vannak a Természetrajzi füzetek és igy azt hiszem jóra való közlemények, ha nem nagyon nagyok, legfőbb három hónap alatt napvilágot láthatnak. Azt, hogy Skofitz-nál is olyat közöl rövidebben, a mit itthon hosszasabban, csak helyeselhető, de engedjen meg egy megjegyzést. Ha nincs valami specialis megállapodása az egyik vagy a másik organummal, szabad rendelkezési joga van, mert ma még a folyóiratok jogai nincsenek szabályozva hazánkban."[10)]

A szerkesztői postából az is kiderül hát, hogy szoros a kapcsolat KANITZ ÁGOST és a Természetrajzi Füzetek között. Nemcsak közreműködésre vállalkozott, hanem olvasni, referálni akarta: "Igen tisztelt barátom! Miután én elvileg nem cserélek, - irta KANITZ ÁGOST 1877.februárjában HERMAN OTTÓnak - siettem a term. r. füz. első száma hozzám érkeztével az egész évre szóló előfizetést megküldeni, kérvén, hogy a jövő számokat pontosan megküldeni sziveskednék, ma mégegyszer az első számot kaptam; kérem tessék erre nézve intézkedni, miután csak tévedés alapján történhetett, hogy az másodszor is hozzám küldetett. Én minden belföldi nyomtatványt, melyre szükségem van, megveszek és ingyen példányokat vagy cserepéldányokat nem engedélyezhetek."[11)]

A kétszeri küldésnek bizonyára az lehetett az oka, hogy HERMAN OTTÓ az előfizetőkről és a cseretársakról két névsort vezetett. Sokkal érdekesebb, hogy KANITZ ÁGOST miért zárkózott el az in-

gyen és cserepéldányok elől. Ugy véljük, hogy ezzel is a teljes függetlenséget akarta megőrizni minden irányban. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a folyóirat fennállásának vége felé, mikor anyagi ereje kimerülőben volt, inkább kölcsönkért kiadványokat, de mégsem vállalt ingyen kötelezettségeket.

KANITZot 1880-ban elérte a megtiszteltetés, aminek módfelett örült: a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 37 esztendős volt akkor. Ajánlója, GÖNCZY Pál mindazt felsorolta érdeméül, amit maga is annak tartott: "Nem csekély buzditásul szolgál hazánk ifjabb tudósainak a tudományok ernyedetlen mivelésére azon kitüntetés, melyben eddigi érdemei elismeréseül akadémiai tagokká választás által részesülnek. E végből bátorkodom a Tekintetes Társulatnak ajánlani Dr. Kanitz Ágostot a kolozsvári m. kir. egyetem rendes tanárát, ki a füvészet tudományában s annak irodalmában kiváló jártassággal birván, nemcsak a növénytan magyarországi történelmének jeles leirásával (Hannover 1863) s a 'Reliquiae Kitaibelianae' kiadásával, nemcsak érdekes kisebb nagyobb értekezéseivel, melyek némethoni és austriai havi iratokban nagy számmal jelentek meg, hanem az általa 1877ben Kolozsvártt meginditott és jelesen szerkesztett magyar első botanicus havi iratával is, melynek czime: 'Magyar növénytani lapok' kitünő szolgálatot tett a tudománynak, - annak terjesztéséhez nevezetesen járult. Mert úgy a szorosabb értelemben vett Magyarhonnak, mint Slavoniának floráját, a magyarhoni füvészetnek érdemeit és munkáit megismertette a külfölddel és hazánkfiaival s nemcsak a rendszeres füvészettan, hanem a növény élettan terjesztésében is jelesen közremüködött; mint tanár azon felül füvészettani laboratoriumában a honi ifjúságot a szép tudomány minden ága müvelésére előkészitette s a kolozsvári botanicus kertet kitünően berendezte és gazdagitotta. Méltán hiszem tehát, hogy eddigi tudományos érdemeinek úgy jutalmát vevén a Tekintetes Akadémia általi megválasztatásában, jövőre még hathatósabb ingert fog találni tovább is haladni a hazai tudományosság előbbre vitelében és a nemzeti ifjúságnak a tudományokra való lelkesitésében, hogy e szellemi kincsekkel ékeskedve legyen kedves honunknak nemcsak szép reménye, hanem dicsősége is."[12)]

Aztán ahogy teltek az esztendők, úgy vékonyodtak a Magyar Növénytani Lapok kötetei. Pedig munkatárs, közreműködő, egyszóval cikkiró lett volna fölös számban is. Csak KANITZ ÁGOST pénze fogyott egyre jobban. 1890-ben irta CSATÓ JÁNOSnak, hogy "másfél év alatt akarok egy-egy kötetet kiadni, nagyon sok a vesződség és kevés az előfizető."[13] Összébbhúzta magát, már némely folyóiratról is lemondott, CSATÓ JÁNOS kölcsönzött neki köteteket, hogy referálhasson (1891-ben): "Igy azután nem kell most az illető évfolyamokat (Oest. bot. Z. 1889-1890.) megvenni és másra fordithatnám a pénzt."[14] Majd az utolsó nagy erőfeszités, hogy valami alkalomhoz kösse folyóirata megszüntét: "Minden felesleges pénzemet most a tankönyvek kinyomatása emészti fel, azután várok arra, hogy alkalmi vételt tehessek, mert ha az OBZre a kapca nagyon szorit, mégis itt vagy te, aki avval kisegit." Sok munkájához és elfoglaltságához "mellékelve megyen még a MNL jubiláris (!!??) kötete, mikor adom ki, még nem tudom."[15] Elkészült mégis s azzal befejezte létét KANITZ ÁGOST folyóirata. CSATÓ JÁNOS parentálta el 1894-ben, mikor HERMAN OTTÓ új lapvállalkozását, az Aquilát szkeptikusan szemlélte: "A folyóirat megjelenését nagyon várom, de nagyon tartok tőle, hogy kevés lesz az előfizetője. - Azon betegségben múlt ki a 'Magyar Növénytani Lapok' czimü havi közlöny is, pedig hazánkban több a botanicus mint ornithologus."[16]

KANITZ ÁGOST lapja nem csupán közelgő centenáris fordulója miatt érdemli a megemlékezést. Több volt az, mint most sajtóhistóriai kuriózum. A XIX. században energikusan elkezdődött szakosodás a magyar természetrajzban csak úgy nyilatkozhatott éretten és modernül, hogy a reménytelen vagy annak tünő vállalkozások már felébresztették a fogadtatást, megcsillantották a terebélyesedés lehetőségét. A Magyar Növénytani Lapok is utat tört. Sikerült munkára serkentenie kora vezető botanikusait. De ami még fontosabb, sikerült hasznos adatokat kitermelnie és a tudományos világ elé tárnia a derékhad munkáiból. Szélesre nyitotta a kapukat a nemzetközi tudományos eredmények előtt, hogy azokhoz mérve biráljon, értékeljen és buzditson. Mércéül állitotta a magyar botanikusok elé a külföldi monográfia-irodalmat, eszközül és tájékozódásul kora szakfolyóiratainak repertóriu-

mát. Igy lett aztán méltó elődje, helyet csinálója az 1902-ben önállóvá serdült Növénytani Közleményeknek.

HUSZTY, S.: A. KANITZ et le premier périodique de la botanique hongroise

L'auteur traite les circonstances de fondation du premier journal botanique en Hongrie. Après avoir utilisé les manuscrits de l'éditeur il en cherche à représenter les difficultés d'édition et à développer la cause de la cessation indispensable. A ce propos il en estime aussi les mérites impérissables dans l'histoire de la botanique hongroise.

Irodalom, kéziratos forrásmunkák

1. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak, Kolozsvár, 1875. jan. 6. - Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyüjteményének kézirattára (továbbiakban TTM).
2. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak. Kolozsvár, 1876. jún. 10. - TTM.
3. KANITZ ÁGOST - HERMAN OTTÓnak. H. és k. n. - Magyar Tudományos Akadémia kézirattára (továbbiakban MTA).
4. KANITZ ÁGOST - HERMAN OTTÓnak. Kolozsvár, 1876. dec. 23. - MTA.
5. KANITZ ÁGOST - HERMAN OTTÓnak. Kolozsvár, 1877. jan. 30. - MTA.
6. HERMAN OTTÓ - CSATÓ JÁNOSnak. Bp. 1876. dec. 14. - TTM.
7. KANITZ ÁGOST (1877): Magyarország botanikusaihoz. - MNL 1: 1-2.
8. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak. Kolozsvár, 1877. ápr. 8. - TTM.
9. KANITZ ÁGOST (1877): Válasz. - MNL 1: 53-55.
10. KANITZ ÁGOST (1877): Szerkesztői posta. - MNL 1: 80.
11. KANITZ ÁGOST - HERMAN OTTÓnak. H. és k. n. - MTA.
12. GÖNCZY Pál tagajánlása. Bp. 1880. márc. 20. - MTA.

13. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak. Kolozsvár, 1890. febr. 4. - TTM.
14. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak. Kolozsvár, 1891. ápr. 26. - TTM.
15. KANITZ ÁGOST - CSATÓ JÁNOSnak. Kolozsvár, 1892. nov. 20. - TTM.
16. CSATÓ JÁNOS - HERMAN OTTÓnak. Nagyenyed, 1894. május 4. - MTA.

Érkezett: 1971. ápr. 15.

HUSZTY SÁNDOR
Természettudományi Múzeum
Könyvtára
1088 Budapest
Baross utca 13.